

ASOCIAȚIILE CIVICE ȘI CULTURALE, FORME DE CONVIEȚUIRE INTERETNICĂ ÎN BRAȘOVUL CELEI DE-A DOUA JUMĂTĂȚI A SECOLULUI AL XIX-LEA

Mariana MAXIMESCU*

Abstract: Civic and cultural associations, forms of inter-ethnic cohabitation in Brașov of the second half of the 19th century

With the beginning of the new era, Brașov has developed a distinct, original personality, which has strongly anchored its roots in the European model of that time.

The old fortress of the Middle Ages has grown step by step to a very active citadel of the press, of the school, of the public and cultural life. A particular role received the civil and cultural associations, which did not only enrich the public and cultural life of Brașov, but also constantly promoted the multi ethnic character of the city.

Particularly active were those associations which were preoccupied with the knowledge of the historical past, of the geography, of the music, of the three ethnic communities' customs from Brașov: Romanian, Hungarian and German.

This is also the case of those communities concerned with the material support of the community members or of the cultivation of the town spirit.

Same active were also those associations which promoted competition and the pleasant way of spending free time, especially because Brașov is surrounded by a magnificent natural environment.

The rich and interesting palette of association types have not only contributed to Brașov's particularity, but also made out of the town at the foot of the Tâmpa hill a model for inter-ethnic cohabitation, in the European spirit.

Keywords: *civic and cultural associations, Saxons, Transylvania, Honterus festivity, Bârsa country.*

A doua jumătate a secolului al XIX-lea a însemnat pentru istoria Brașovului, oraș multiethnic aflat la extremitatea sud-estică a Imperiului

* Profesor de istorie, Colegiul "Emil Racoviță", Brașov.

Habsburgic și mai apoi a celui Dualist, o perioadă de importante deschideri pentru noile evoluții europene¹, mai cu seamă spirituale, dar și civice. Deși după înfrângerea Revoluției pașoptiste, forțele conservatoare au revenit la putere, istoria Transilvaniei și, în mod deosebit, conștiința națională a locuitorilor săi, au suferit importante schimbări². Forțele progresiste ale vremii au identificat în domeniul economic și cultural³ o importantă șansă nu numai de supraviețuire, dar mai ales de emancipare în calitate de comunitate etnică⁴. Prin urmare și brașovenii au încercat să găsească noi formule, de cele mai multe ori inedite, spre dezvoltarea acestor domenii. La Brașov, mai mult decât în oricare alt oraș ardelean, organizarea societății civile inițiate de burghezia liberală locală a făcut progrese remarcabile⁵. În acest cadru, un rol aparte a revenit asociațiilor, uniunilor civice și de cultură care au îmbogățit nu numai viața publică brașoveană, dar care au contribuit în mod hotărâtor și la răspândirea ideii naționale⁶.

O individualitate bine conturată în peisajul cultural-științific brașovean de la jumătatea veacului al XIX-lea a avut-o societatea *Verein für Siebenbürgische Landeskunde* (Asociația pentru cunoașterea Transilvaniei) înființată la Mediaș în anul 1841⁷, al cărei președinte a fost pentru o lungă perioadă de timp cunoscutul cercetător al istoriei Țării Bârsei, brașoveanul Joseph Franz Trausch. Asociația și-a ținut Adunarea Generală din anul 1843 la Brașov, unde „există un interes viu pentru istoria patriei”⁸, întâlnirea devenind

¹ Gernot Nussbächer, *Caietele Corona. Contribuții la Istoria Brașovului. Caietul 5*, Brașov, Editura Aldus, 2006, p. 70.

² Vezi: Harald Roth, *Mica Istorie a Transilvaniei*, Târgu Mureș, Editura Pro Europa, 2006, p. 99-102.

³ Este sugestiv îndemnul dat generației sale de către Simion Bărnuțiu în discursul de la Blaj din 2/14 Mai 1848: „cultura e puterea cea mai tare de pe Pământ și e o cetate nouă a unității naționale, națiunea întreagă trebuie să-și împreune puterile pentru ridicarea acestor așezăminte”; Vezi: Simion Bărnuțiu: „*Românii și ungurii*”, Discurs rostit în Catedrala Blajului la 2/14 mai 1848, cu o introducere și comentariu de George Bogdan Duica, Cluj, 1924, p. 24.

⁴ Harald Roth, *op. cit.*, p. 101.

⁵ Ion Dumitrașcu, Mariana Maximescu, *O istorie a Brașovului (din cele mai vechi timpuri până la începutul secolului XX)*, Brașov, Editura Phoenix, 2001, p. 160.

⁶ Harald Roth, *op. cit.*, p. 100.

⁷ Heinrich Wachner, *Istoria Țării Bârsei*, Brașov, Editura Aldus, 1995, p. 57 și Gernot Nussbächer, *op. cit.*, p. 76.

⁸ Gernot Nussbächer, *op. cit.*, p. 76.

o adevărată sărbătoare națională săsească „de neuitat” pentru participanți⁹. Cu această ocazie s-au pus și bazele viitoarei Asociații săsești transilvane pentru agricultură (*Siebenbürgisch-sächsischer Landwirtschaftsverein*)¹⁰. Membrii *Asociației pentru cunoașterea Transilvaniei* au elaborat și valoroase studii privind probleme de istorie, filologie și istoria culturii, drept și etnografie în Transilvania. Multe dintre ele au fost inserate în paginile publicației proprii *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde sau Vereinsarchiv*, revistă care a apărut tot la Brașov între 1858- 1918¹¹.

Societatea a promovat constant contactele spirituale între români, maghiari și sași. Activitatea ei a stat permanent sub semnul dezideratului „noi vrem să împăcăm, nu să dezbinăm”. Nu de puține ori George Barițiu a participat la sesiunile anuale ale Asociației iar istorici sași precum J.K. Schuller și J.M. Ackner erau și membrii activi ai *Astreii*.

Însuși Nicolae Iorga în studiul din anul 1919 intitulat „Ce sunt și ce vor sașii din Ardeal” a elogiât activitatea *Asociației* care număra 700 de membri și colabora cu aproximativ 200 de renumite Academii și Societăți științifice din întreaga lume¹². Spiritualitatea românească brașoveană s-a regăsit în mai multe studii ale membrilor Asociației. Învățământul românesc din Brașov a întrunit aprecieri pozitive în lucrările lui Traugott Teutsch. Pe această temă, Teutsch a susținut în anul 1869 o inedită conferință în versuri intitulată „Un dialog între Tâmpa și Biserica Neagră”¹³.

Folclorul românesc din Schei, portul, muzica, datinile au făcut obiectul unei minuțioase cercetări din partea lui I.C. Hinz-Hințescu. Rodul acestei cercetări a văzut lumina tiparului în culegerea „Cântece de irozi la nașterea Domnului”, publicată la Brașov în anul 1874¹⁴. Bogata, variata și complexa activitate derulată de *Asociația pentru cunoașterea Transilvaniei* a impus apariția unei noi publicații care s-a adăugat celei vechi: *Die Karpathen*. Revista a apărut tot la Brașov între 1907-1914, redactorul ei fiind Adolf

⁹ Heinrich Wachner, *op. cit.*, p. 57; pentru detalii vezi și: Thomas Nägler, Josef Schobel, Karl Drotleff, *Geschichte der siebenbürgisch-sächsischen Landwirtschaft*, București, Editura Kriterion, 1984, p. 58-59.

¹⁰ Gernot Nussbächer, *op. cit.*, p. 76.

¹¹ Dan Pavalache, *Cronica de Brașov*, Ghimbav-Brașov, Editura Haco International, 2005, p. 309.

¹² Nicolae Iorga, *Ce sunt și ce vor sașii din Ardeal*, București, Editura Kriterion Verlag, 1990, p. 56-60.

¹³ Heinrich Wachner, *op. cit.*, p.74-75.

¹⁴ Ion Dumitrașcu, Mariana Maximescu, *op. cit.*, p.161.

Meschendorfer. Publicația și-a câștigat un renume deosebit „prin abordarea incisivă, vie a evenimentelor cultural-politice”¹⁵.

În iulie 1845 comunitatea sașilor brașoveni a aniversat trei sute de ani de la adoptarea reformei lui Luther în Țara Bârsei, precum și trei sute de ani de la înființarea Gimnaziului „Johannes Honterus”. Umanistul sas brașovean Johannes Honterus a fost cel care a reorganizat vechea școală orășenească, atestată documentar încă din anul 1388, în prima instituție de învățământ umanist din Transilvania și din sud-estul Europei¹⁶.

Festivitatea la care au participat 6000 de persoane s-a desfășurat la „*Fântâna popii*” la Noua, lângă Brașov, spațiu devenit la inițiativa lui Friedrich Philippi, predicatorul evanghelic al Brașovului, *Honterusquelle* (*Izvorul lui Honterus*). Cu această ocazie, Joseph Duck a elaborat prima monografie școlară din Transilvania, în fapt și prima scriere jubiliară a așezământului honterian: *Geschichte des Kronstädter Gymnasiums*¹⁷.

Tot acum s-a propus ca serbarea anuală a liceului să se desfășoare în viitor în luna mai la *Honterusquelle* și să poarte denumirea de *Honterusfest* (*Serbările Honterus*), care a devenit în timp cea mai importantă serbare a populației săsești din Brașov¹⁸. Tot cu această ocazie s-a înființat și „Fundatia Honterus”, o asociație pentru „progresul educației și înnobilării (prin știința de carte) claselor de jos ale poporului de la orașe și sate”, după cum relatează presa germană a vremii¹⁹.

Peste aproximativ jumătate de secol, în 1898 când s-au împlinit 400 de ani de la nașterea cunoscutului umanist, punctul culminant al grandioasei festivități dedicată acestui eveniment l-a constituit dezvelirea statuii marelui umanist plasată lângă Biserica Neagră. Inițiativa acestei acțiuni a fost legată de numele lui Franz Obert, membru marcant al comunității sașilor brașoveni. Monumentul este opera sculptorului berlinez Harro Magnussen și îl reprezintă pe Honterus îmbrăcat în veștmintele umaniștilor renascentiști, arătând cu mâna dreaptă spre școala pe care a întemeiat-o. În mâna stângă, Honterus ține o carte deschisă cu inscripțiile „Cartea Reformei” și „Regulamentul școlar”, aluzii directe la marile sale reforme²⁰. Festivitatea a avut loc în prezența întregii

¹⁵ Dan Pavalache, *op. cit.*, p. 388.

¹⁶ Gernot Nussbächer, *Liceul Teoretic Johannes Honterus*, Brașov, Editura Aldus, 2002, p. 44.

¹⁷ Heinrich Wachner, *op. cit.*, p. 37.

¹⁸ Gernot Nussbächer, *Caietele Corona*, *Caietul 5...*, p. 77.

¹⁹ Pentru detalii vezi: Iosif Pervain, Ana Ciurdariu, Aurel Sasu, *Românii în periodicele germane din Transilvania*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 83.

²⁰ Gernot Nussbächer, *Mic ghid prin Biserica Neagră*, Brașov, Editura Aldus, 1997, p. 13-14.

comunități săsești din oraș, a altor sași ardeleni îmbrăcați în costume de gală tradiționale, a autorităților locale și a unui număr important de oaspeți străini. Printre ei amintim pe: medicul berlinez Rudolph Virchov, renumit patolog al vremii, Ioan Micu Moldovan ca reprezentant al Academiei Române, Ilarion Pușcariu, Dr. Ec. Cornel Diaconovici din Sibiu, din partea societății *Astra*²¹.

În atmosfera de interferențe spirituale promovată constant de *Asociația pentru cunoașterea Transilvaniei*, tot la Brașov în vara anului 1846, poetul romantic Maximilian Leopold Moltke, imigrant din Prusia, redactor pentru o vreme la *Kronstädter Zeitung*, a dat viață versurilor cu titlul *Transilvania țară binecuvântată (Siebenbürgen, Land des Segens)*, care puse pe note de muzicianul brașovean Johann Lukas Hedwig va deveni mai târziu imnul național al sașilor transilvăneni²². Versurile de esență romantică poartă pecetea unui spirit nou, european, în consonanță cu întreaga activitate a Asociației, tot mai prezentă în bogata și variata viață culturală a Brașovului vremii²³:

*Transilvanie, leagăn verde
Al unei mulțimi de popoare
Unde diferitele națiuni
Trăiesc pașnic laolaltă
Germani, români și maghiari.*

O altă manifestare devenită tradiție în viața comunității săsești din Ardeal a reprezentat-o *Vereinstage (Zilele Reuniunilor)*, moment de vârf, în care toate asociațiile săsești din Transilvania se grupau într-un singur oraș, organizându-se cu mare entuziasm banchete, concerte sau alte manifestări de suflet. În anul 1886, dar nu numai, Brașovul a găzduit festivitatea Zilelor Asociațiilor. Manifestarea a fost organizată într-o hală de lângă Poarta Schei, care a găzduit și jubileul de 25 de ani al Coralei săsești, cu doi ani în urmă²⁴.

În rândurile comunității săsești din Brașov întâlnim și persoane care, dincolo de profesia propriu-zisă: industriași, comercianți, funcționari și chiar meseriași, s-au dedicat cu mare însuflețire operei de cercetare științifică și de colecționare, alcătuind chiar și o *Asociație a colecționarilor brașoveni*. În 1908 membrii acesteia au pus bazele unui muzeu al colecționarilor brașoveni

²¹ Ion Dumitrașcu, Mariana Maximescu, *op. cit.*, p. 177.

²² Heinrich Wachner, *op. cit.*, p. 57.

²³ Ion Dumitrașcu, Mariana Maximescu, *op. cit.*, p. 161.

²⁴ Elisabeta Marin, Mihail Iacomir (coord.), *Brașov 1900. Album*, Brașov, Editura Schei, 1996, p. 74.

care a devenit în timp o instituție de vocație europeană: *Muzeul Săsesc al Țării Bârsei*. Acesta a funcționat în clădirea *Liceului Honterus* de astăzi²⁵. În fruntea inițiatorilor s-a aflat industriașul brașovean Julius Teutsch, care a donat muzeului un bogat material arheologic preistoric, o valoroasă colecție etnografică, precum și o vastă colecție de cărți, dintre care unele de mare valoare.

Cea dintâi expoziție organizată de Muzeul Săsesc al Țării Bârsei a fost rodul exclusiv al donațiilor particulare oferite de inimoși colecționari brașoveni precum: Franz Padek, pentru secția de științe ale naturii, Friedrich Deubel pentru colecția zoologică, Julius Römer, pentru cea botanică, Gustav Treiber, inginerul orașului, care a pus la dispoziția muzeului materiale cu conținut istoric privind monumente și cetăți din zonă, Edward Lehmann, pentru colecția numismatică²⁶.

Imboldurile constante lansate de *Asociația pentru cunoașterea Transilvaniei* privind studierea trecutului istoric s-au materializat tot la Brașov, prin editarea, începând cu 1885 a celei mai durabile opere științifice a istoriografiei săsești brașovene: *Documente privind istoria orașului Brașov (Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt)*. Lucrarea cuprinde o uriașă colecție de documente, socoteli orășenești și cronici, în 8 volume²⁷, la realizarea căreia au contribuit: Julius Gross, Friedrich Wilhelm Seraphin, Oskar Netoliczka, Friedrich Stenner. Pentru merite deosebite în cercetarea documentelor referitoare la istoria românilor, Friedrich Stenner, conducător al Arhivei brașovene între 1878-1903, a fost decorat în 1894 de Regatul României²⁸.

Preocupări cu caracter științific legate de istoria, geografia și literatura Transilvaniei s-au înregistrat și în rândul membrilor societății maghiare *Érdelyi Kárpát Egyesület-Brassoi osztalya (Societatea ardeleană carpatică - Filiala Brașov)* întemeiată la Cluj în 1893.

În peisajul cultural brașovean o prezență aparte, cu începere din anul 1859, a constituit-o *Corală bărbătească brașoveană (Kronstädter Männergesangverein)* condusă de Anton Brandner, un sudet din partea germană a Boemiei, urmată la scurt timp, în 1863, de *Reuniunea română de*

²⁵ Gernot Nussbächer, *Liceul teoretic...*, p. 7.

²⁶ Ion Dumitrașcu, Mariana Maximescu, *op.cit.*, p. 161-162.

²⁷ Volumul IX *Documente de breaslă 1420-1580* a văzut lumina tiparului în anul 1999 prin grija unui colectiv coordonat de Elisabeta Marin și Gernot Nussbächer, vezi și Dan Pavălache, *op. cit.*, p. 360-361.

²⁸ Vasile Oltean, *La pas prin Brașovul de ieri*, în „<http://www.opiniamea.ro>”.

gimnastică, devenită cinci ani mai târziu *Reuniunea română de gimnastică și cântări*, pentru ca ulterior societatea să ia numele lui George Dima, muzicianul brașovean aflat o vreme la conducerea sa, respectiv: *Reuniunea de cântări George Dima*. În scurtă vreme românii brașoveni au prins drag de muzică și „de câteva ori pe an dădeau năvală la producțiunile muzicale și cu danț” ale *Reuniunii* unde se interpreta cu măiestrie *Romana* lui Iacob Mureșan Senior²⁹. La acea vreme *Romana* era „singura bucată muzicală prezentă” atât la seratele săsești, cât și la cele maghiare. Implicându-se cu dăruire în cultivarea educației muzicale a unui public cât mai numeros, *Reuniunea* a reușit în scurt timp să facă pe mulți brașoveni chiar melomani: „cântatul la clavir era tot atât de important ca dulceața sau cafeaua turcească ce se oferea vizitatorului, în mai toate casele brașovenilor”, mărturisea Sextil Pușcariu³⁰.

Prestigiul *Reuniunii* a crescut și prin faptul că la conducerea sa s-au aflat muzicieni de mare valoare. O perioadă „diriginte al corului” a fost George Dima promotor al prezenței melosului popular în creația cultă. Apoi, în 1881, conducerea corului a fost preluată de tânărul muzician Ciprian Porumbescu.

În climatul deosebit al Brașovului, la 27 februarie 1882, în Sala de Festivități a Gimnaziului românesc (azi Colegiul Național „Andrei Șaguna”) a avut loc premiera primei operete românești: *Crai nou* pe versurile lui Vasile Alecsandri. Opereta a fost reprezentată de trei ori în fața unor săli arhipline, bucurându-se de un succes necunoscut de o altă piesă românească. La a treia și ultima reprezentație a operetei dirijată chiar de Ciprian Porumbescu, tânărul muzician a intercalat și cea mai nouă lucrare a sa, *Hora Brașovului*, ca semn de respect și prețuire pentru brașovenii care l-au primit cu toată dragostea.

În următorii ani, la conducerea *Reuniunii* s-au aflat alte nume remarcabile ale muzicii românești: Nichi Popovici, Iacob Mureșianu, Tiberiu Brediceanu. Omagierea, în decembrie 1870, a 100 de ani de la nașterea titanului muzicii, Ludwig von Beethoven, a reprezentat un nou prilej de afirmare artistică a *Reuniunii*. Pentru a pregăti cum se cuvine un asemenea eveniment Corala Bărbătească, *Kronstädter Männergesangverein*, s-a adresat celei românești pentru „o colaborare festivă”. Evenimentul muzical „unicat” s-a desfășurat la 7 decembrie 1870 în Sala de Festivități a Gimnaziului ortodox românesc (actualmente Colegiul Național „Andrei Șaguna”)³¹.

O prezență activă și de mare rafinament artistic au reprezentat-o și alte două societăți muzicale săsești: *Der Deutsche Liederkranz (Cununa de*

²⁹ Sextil Pușcariu, *Brașovul de altădată*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1977, p. 237-243.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Ion Dumitrașcu, Mariana Maximescu, *op.cit.*, p. 154.

cântece), care era și deținătoarea celei mai valoroase biblioteci muzicale din Brașov și împrejurimi, și societatea *Liedertafel*.

În 1884, cu prilejul jubileului de 25 de ani de existență al *Coralei bărbățești*, a avut loc o suită de manifestări de excepție pregătite atent de Anton Brandner, dirijorul orchestrei orașului, dar și al *Societății filarmonice de amatori* (*Philarmonische Gesellschaft*) înființată în anul 1878, prilej cu care s-a inaugurat și sala de concerte a Redutei (azi *Așezământul cultural Reduta*).

Cu ocazia jubileului, muzicologul brașovean Friedrich Philippi, el însuși un membru activ al corului, a redactat și o scurtă monografie a coralei intitulată *Geschichte des Kronstädter Männergesangvereins*³², expresie a interesului deosebit pe care aceasta l-a avut pentru viața muzicală a orașului. Jubileul s-a desfășurat într-o hală special construită între Poarta Schei și Biserica Evanghelică și care a slujit apoi și altor manifestări³³.

În cadrul comunității maghiare a activat cu succes *Reuniunea de cântări Magyar dalarda*, care număra printre întemeietori pe omul de cultură Molnár Janos, istoric și publicist binecunoscut în epocă³⁴.

Din mai și până la sfârșitul lui octombrie, o atracție deosebită pentru brașoveni, dar și pentru turiști al căror număr creștea an de an, o reprezenta muzica de promenadă. Își disputau virtuozitatea „Capela orașului” și „banda” sau „turnării” cum mai era cunoscută fanfara³⁵, la care se adăugau *Corala săsească*, *Liederkranz-ul* și corul maghiar *Dalarda* precum și orchestra filarmonică de amatori *Philarmonische Gesellschaft*, locul favorit de manifestare fiind aleile de sub Tâmpa. Prin prezența activă a acestor societăți, Brașovul veacului XIX a avut nu numai o bogată viață muzicală; ele au întregit și viața culturală a orașului.

În peisajul brașovean al celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea întâlnim și alte forme de asociere aparținând celor trei comunități etnice ale orașului. Între ele un loc aparte l-au avut cele destinate protejării intereselor materiale ale comunității precum: *Kronstädter Gewerbeverein* (*Reuniunea meșteșugarilor din Brașov*) din 1831 și *Asociația de întrajutorare pentru boală, înmormântări și călătorie a calfelor de tipografi* din 1846, urmate de

³² *Cărturari brașoveni, sec. XV-XX. Ghid bibliografic*, Brașov, 1972, p. 180.

³³ Elisabeta Marin, Mihail Iacomir, *op. cit.*, p. 74.

³⁴ *Cărturari brașoveni...*, p. 145.

³⁵ Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 229-230.

Asociațiunea învățăceilor și sodalilor români meseriași din Brașov înființată în 1871 de inimosul cărturar brașovean Bartolomeu Baiulescu³⁶.

Unele societăți s-au conturat ca „adevărate centre de creație artistică”: *Verein für heimische Kunstbestrebungen* (*Asociația pentru promovarea artei autohtone*), care purta numele lui Sebastian Hann, renumit meșter sas de orfevrărie din secolul XVII, ale cărui lucrări, mai ales în argint, sunt valoroase piese de colecție, o parte dintre ele aflându-se azi la Muzeul Brukenthal din Sibiu³⁷. Alte societăți aveau ca preocupări apărarea interesului public sau privat și chiar cultivarea spiritului edilitar, așa cum a fost *Asociația pompierilor voluntari* înființată în 1874 și *Societatea pentru înfrumusețarea orașului*. Ultima a realizat plantări de pini (în actualul perimetru al Maternității) și tot ea a început amenajarea atrăgătorului spațiu de promenadă Belvedere.

Cea dintâi deținea propria casă de exerciții, construită în 1880 pe Livada Poștei. Pentru un timp, în fruntea *Asociației* s-a aflat Karl Schuster, proprietarul farmaciei *La Îngerul Păzitor* din Piața Sfatului (colț cu str. Mureșenilor)³⁸. Sextil Pușcariu își amintește că incendiile se anunțau prin „clopotul de alarmă” din Turnul Sfatului și îndată se urneau „trompetele și tulumbele pompierilor” aflate în remiza de pe partea nordică a Casei Sfatului, ulterior demolată³⁹.

Scopul altor reuniuni a fost acela al promovării spiritului de echipă, al competiției, dar și al petrecerii plăcute a timpului liber. În rândul acestora menționăm asociațiile sportive precum *Reuniunea de gimnastică germană*⁴⁰ inițiată în 1862 de Heinrich Neugeboren și cea românească apărută în 1863 la propunerea lui Nicolae Teclu și a doctorului Ioan Meșotă, care peste cinci ani va avea și preocupări muzicale. Este o mândrie pentru brașoveni faptul că aici s-au practicat pentru întâia oară în țară câteva sporturi: tirul-1861, patinajul-1880, turismul-organizat din 1882, schiul-1884, ciclismul-1885, vânătoarea-1885. Tot la Brașov, lângă Poarta Schei (azi Liceul Sportiv) s-a ridicat în 1853 prima școală de gimnastică din țară.

În 1861 a luat ființă *Asociația de Tir* care avea și un sediu propriu: *Casa Asociației de Tir* de sub Tâmpa, construită între 1864-1866 de arhitectul Peter

³⁶ Măriuca Radu, *Asociațiunea pentru sprijinirea învățăceilor și soldaților români meseriași din Brașov- susținătoare a învățământului profesional brașovean românesc*, în „Cumidava”, XII-1, 1979-1980, p. 229-238.

³⁷ Ion Dumitrașcu, Mariana Maximescu, *op. cit.*, p. 163.

³⁸ Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 210.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem.*, p. 65 și p. 159.

Bartesch. Lângă ea s-a amenajat un poligon și o popicărie, ulterior desființată. Din nefericire, *Casa Asociației de Tir* a fost distrusă de un virulent incendiu⁴¹.

În orașul de la poalele Tâmppei turismul organizat își are originile în anul 1873, când a luat ființă prima *Asociație alpină* din Brașov. Aceasta s-a integrat apoi în 1882 în *Societatea Carpatină Transilvană*, devenind o secție locală a acesteia⁴². Printre cele dintâi preocupări ale acestei societăți au fost: stabilirea traseelor montane și marcarea lor, precum și ridicarea unor „lăcașuri de adăpostire”. Turiștii puteau apela la folosirea acestora contra cost, prin *Biroul pentru străini din Brașov*.

Patinajul era o veche pasiune pentru brașoveni. Inițial s-a practicat în fostul *zwinger* (țarc) al aurarilor (corpul T al Universității „Transilvania”). În 1894 Primăria a cumpărat spațiul de sub *Bastionul Țesătorilor*, unde, între 1894-1895 arhitectul Paul Brăng a ridicat *Pavilionul Asociației* și patinoarul orașului (azi Clubul sportiv *Olimpia*). Societatea organiza pe patinoarul de sub Tâmpa inedite baluri costumate pe patine „cu splendide focuri de artificii atrăgând mai mulți spectatori decât participanți”⁴³.

La 14 aprilie 1884 brașovenii Andreas Berger și profesorul Kühlbrandt au parcurs primele trasee pe schiuri din Munții Bucegi. Numărul amatorilor de schi a crescut considerabil, astfel încât la 3 noiembrie 1905 s-a înființat *Uniunea schiorilor brașoveni*.

Bicicleta a fost considerată la sfârșitul secolului al XIX-lea „o distracție nobilă și însuflețitoare” care a produs asupra brașovenilor „o fascinație deosebită”, ne relatează dr. Eduard Gusbeth, medicul primar al orașului, în monografia sanitară a Brașovului din secolul al XIX-lea intitulată: *Die Gesundheitspflege in Kronstadt im 19. Jahrhundert*⁴⁴. (*Îngrijirea stării de sănătate în Brașov, în secolul al XIX-lea*).

Noul tip de vehicul a atras din rândurile tineretului numeroși adepți care au înființat la 21 octombrie 1885 *Clubul de bicicliști*. Membrii săi, printre care îl găsim și pe Fritz Gött, fiul celebrului tipograf german, au început să organizeze în scurt timp întreceri pe diferite trasee. Întâiul record a fost un traseu de 150 km. A urmat apoi în mai-iunie 1886 parcurgerea traseului Brașov-Sibiu și retur. Un alt itinerar parcurs în aceeași perioadă a vizat localitățile Azuga și Bușteni de pe Valea Prahovei⁴⁵.

⁴¹ Elisabeta Marin, Mihail Iacomir, *op. cit.*, p. 74.

⁴² Gernot Nussbächer, *Caietele Corona, Caietul 5, ...*, p. 100.

⁴³ Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 154.

⁴⁴ Eduard Gusbeth, *Die Gesundheitspflege in Kronstadt im 19. Jahrhundert*, Kronstadt, 1884.

⁴⁵ *Ibidem.*; vezi și: Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 25.

Vânătoarea, favorizată de cadrul natural, avea mulți amatori în rândurile brașovenilor. Legea privind protecția vânatului și reglementarea vânătorii, emisă de autoritățile dualiste în 1883, a permis doi ani mai târziu, în 1885, înființarea la Brașov a primei societăți de profil: *Kronstädter Jagdverein* (*Societatea brașoveană de vânătoare*)⁴⁶. Unele dintre trofee dobândite de aceasta au avut o valoare de colecție deosebită.

Această bogată paletă a formelor de asociere din a doua jumătate a secolului al XIX-lea a creat orașului o personalitate distinctă, originală și creatoare, receptivă la nou și trainic ancorată modelului european al vremii.

⁴⁶ *Ibidem.*